

L

LÂ HAVLE ve LÂ KUVVETE

(bk. HAVKALE).

LÂÇİN

(لاچين)

el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmüddîn Lâçin
b. Abdillâh el-Mansûrî
(ö. 698/1299)

Memlük sultanı
(1296-1299).

Ali b. Aybek et-Türkmânî'nin memlük-lerindendir. Efendisi, el-Melikü'z-Zâhir I. Baybars döneminde Bizans'a sürgün edilince Lâçin Mısır'da Emîr Seyfeddin Kalavun tarafından satın alındı. Kalavun'un eski memlüklerinden olan Lâçin'den ayırt edilmek için ona "es-Sagir", gözlerinin renginden dolayı da "Şukayr" (eşkar) lakabı verildi. Emîr Seyfeddin'in saltanat lakabı Mansûr'a nisbetle Mansûrî nisbiyle anılır. el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın kızı ile evlenen Lâçin, Baybars devrinde (1260-1277) devâdâr-ı kebîr olarak devlet hizmetinde bulundu. Bedreddin Süleymîş b. Baybars'ın kısa saltanatında (1279) kendisine "re'sü nevbeti'l-câmedâriyye" unvanı verildi. Ardından bir askerî birlikle Şevbek'e yürüdü ve orayı istilâ etti. Kalavun'un hizmetinde iken Dimaşk'a saltanat nâibi tayin edilen Lâçin, Kalavun'un saltanatını kabul etmeyip el-Melikü'l-Kâmil lakabıyla saltanatını ilân eden Dimaşk nâibi Sungur el-Eşkar tarafından hapsedildi. Kalavun, Sungur'u mağlûp edince Lâçin'i hapisten kurtararak Dimaşk saltanat nâibliğine iade etti. Lâçin, Kalavun'un İlhanlılar'ın Suriye'ye yaptıkları hücumlara karşı çıktığı sefere katıldı. Bu sefer sırasında meydana gelen savaşlarda cesaret ve kahramanlığı ile kendini gösterdi (680/1281). Akkâ'daki karışıklıklar sebebiyle Sultan el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun'un başlattığı kuşatmada bulundu (689/1290). Akkâ'nın fethinin ardından sultan bazı emîrlerle beraber Lâçin'i de hapsetti ve yerine Alemüddin eş-Şücâî'yi getirdi. Lâçin kısa bir müddet sonra affedilerek emîrû's-silâhdâr (mukaddemetü elf) oldu ve iktâları iade edildi. Kinnesrîn yakınlarındaki Kal'atürrûm kuşatmasından Dimaşk'a döndüklerinde Sultan el-Meli-

kü'l-Eşref ile aralarındaki ihtilâftan endişe ederek çevresinden uzaklaşmaya çalışırken yakalanıp Mısır'a götürüldü ve Kal'atülcebel'de hapsedildi; ancak Emîr Bedreddin Baydarâ'nın aracılığı ile affedildi ve eski görevine döndü. Sultan el-Melikü'l-Eşref hayatta olduğu sürece kendini güvende hissetmeyen Lâçin, Emîr Baydarâ ile iş birliği yaparak onun öldürülmesini tertipleledi. el-Melikü'l-Eşref'in katli üzerine Emîr Baydarâ sultan ilân edildi. Emîr Baydarâ Mısır'a giderken el-Melikü'l-Eşref'in memlükleri tarafından öldürülünce gizlenmek zorunda kalan Lâçin, el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun'un saltanatı sırasında ortaya çıktı (Ramazan 693 / Ağustos 1294) ve Müdeb-irü'l-memleke Ketboğa'nın aracılığı ile affedildi. Lâçin bu dönemde halife, kadılar ve ileri gelen emîrler huzurunda çocuk yaştaki el-Melikü'n-Nâsir'ın tahttan indirilip Ketboğa'nın iktidara getirilmesini sağladı. Sultan Ketboğa da onu Mısır saltanat nâibi tayin etti. Moğol asıllı olan Ketboğa'nın, Gâzân Han'ın İslâmiyet'i kabul etmesi dolayısıyla kaçıp kendisine sığınan 10.000'den fazla putperest Moğol'u (Oyratlar) himaye etmesi, onlara zengin iktâlar vermesi emîrleri ve halkı rahatsız etti. Artan huzursuzluktan dolayı muhalif emîrler ve Lâçin, Sultan Ketboğa'nın tahttan indirilmesine karar verdiler. Ketboğa'nın adamları katledildi, sultan yirmi kadar adamıyla Şam nâibine sığındı. Lâçin, Sultan Ketboğa'nın hazinesine el koydu, bir kısım muhafızlarını kendi tarafına çekti. Emîrler, Ketboğa'nın saltanatına son verip Lâçin'i tahta çıkarmayı kararlaştırdılar. Lâçin büyük törenlerle Mısır'a girdi ve 18 Muharrem 696'da (16 Kasım 1296) tahta oturdu. Saltanatı Mısır'daki Abbâsî Halifesi Hâkim - Biemrillâh tarafından kabul edildi ve hutbelerde adı okundu. Kudüs, el-Halîl, Kerek, Nablus, Safed gibi büyük nâibliklerdeki emîrler Kahire-

ye temsilciler göndererek sultana itaatlerini bildirdiler; Ketboğa da yenilgiyi kabul ederek yeni sultana boyun eğdi. Dimaşk'ta emîrler ve kadılar Ketboğa'yı azledip Lâçin'in saltanatını benimseme kararını aldılar.

Lâçin, Muhammed b. Kalavun'un anesiyle birlikte Kerek'te oturmasına karar verdi. Ketboğa'nın kayırdığı Oyratlar'ın ileri gelenlerini hapsetti, diğerlerini Mısır ve Suriye'de çeşitli bölgelere dağıttı. Halife Hâkim - Biemrillâh'ın hareket sahalarını genişletti. Dimaşk'tan Kahire'ye getirterek dârüladl nâibliğine tayin ettiği Emîr Alemüddin ed-Devâdârî'yi Tolunoğlu Camii'nin tamiri, yeni vakıflar için arazi satın alınması gibi işlerle görevlendirdi. Mısır saltanat nâibi Kara Sungur'u azletti ve emîrlerin muhalefetine rağmen yerine Emîr Seyfeddin Mengü Timur el-Hüsâmî'yi getirdi, daha sonra idareyi ona bıraktı. Ancak Mengü Timur'un kendi kendine aziller ve tayinler yapması, keyfî harcamalarda bulunması ve Lâçin'den kendisini veliaht tayin etmesini istemesi aleyhinde bir grubun oluşmasına sebep oldu. Sultan Lâçin, el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın sürgündeki ailesini Mısır'a getirtti. 697'de (1297-98) Sis'in alınmasını istedi. Alemüddin Sencer ed-Devâdârî kumandasındaki Mısır askerine katılan Dimaşk, Halep, Trablus, Hama, Safed birlikleriyle Tel Hamdûn, Tel Bâşir ve Maraş gibi kaleler alındı. İskenderun ve Adana üzerine yapılan seferlerde birçok ganimet ele geçirildi. Aynı yıl er-Ravku'l-Hüsâmî adlı düzenlemeyle emîrlerin iktâları yeniden ayarlandı. Buna göre Sultan Lâçin ve Mengü Timur'un memlükleri kayırılırken diğer emîrlerin iktâları yetersiz hale geliyordu, ayrıca asker sayısı azalıyordu. Bu durum emîrler arasında kin ve hasede sebep oldu. Sultan düzenlemeyi değiştirmek istediye de Mengü Timur bunu engelledi. Mengü Timur'un uygulamaları sivil ve askerler arasında ülke genelinde büyük bir rahatsızlığa yol açtı. Emîrler bu gidişe son vermek için sultanın ve Mengü Timur'un öldürülmesini kararlaştırdılar. Lâçin'in saltanata gelmesinde yardımcı olan Gürcü el-Eşrefî bu defa onun katledilmesini planlayanların başında yer aldı. Durumu sezerek kalede oturmayacağı ve muhtemel tehlikelerden korun-

maya çalışan Lâçin, 11 Rebûlâhîr 698 (16 Ocak 1299) tarihinde el-Kasrû'l-Cüvânî'de Gürcü el-Eşrefî'nin yönettiği baskında öldürüldü ve cesedi Karâfetüssuğrâ'ya defnedildi. Ardından da Mengü Timur katledildi. Lâçin'in yerine Muhammed b. Kalavun ikinci defa tahta çıkarıldı.

Sultan Lâçin Arapça'yı az bilir, buna karşılık Türkçe'yi iyi konuşurdu. Cesur, heybetli, ok atmada ve mızrak kullanmada mâhirdi. Şam saltanat nâibliği zamanında alçak gönüllülüğüyle halkın sevgisini kazanmıştı. Âlimlerle sohbet eder, huzuruna girenleri ayakta karşılardı. İbn Tolun Camii'nde dört mezhebe göre fıkıh dersleri, Kur'an ve tıp dersleri okutulmasını kararlaştırdı. Yetim çocukların eğitimi için özel mekânlar ayırdı. Çeşitli bölgelerdeki cami, mescid, medrese gibi yapıları ıslah ettirerek buraların yeniden faaliyete geçmesini sağlayan Lâçin saltanatının başlarında yaptığı bu tür işlerle halkın takdirini kazandı. Bazı şairler onun hakkında methiyeler yazdılar.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, IV, 13-15, 26-31, 34-40; Zehebî, *el-İber*, III, 337-338, 340, 342, 386, 391, 393; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 290-292, 295, 301, 307, 309, 312, 319-322, 330, 332, 334, 336, 339, 343, 346-350, 352; XIV, 2-3; İbn Haldûn, *el-İber*, V, 395-398, 404-412; Makrîzî, *es-Sülûk*, III, bk. İndeks; Bedreddin el-Aynî, *İk-dû'l-cümân* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1408-1409/1988-89, II, 231, 243, 262, 276, 371, 379; III, 11, 56, 82-83, 114, 120, 123, 126-127, 130, 204-206, 238, 240, 270-272, 299, 311, 315, 345-350, 352-367, 383, 385, 389-393, 396-402, 407, 421, 423-436; İbn Tağ-riberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VIII, 48-50, 67, 85-91, 95, 99, 107-109; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, V, 64, 276; VI, 94-95; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I, 310, 348, 368-369, 378, 384, 386-387, 391-392, 394-395, 401; İsmail Yiğit, *Siya-sî-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, VII, 68-70; Samira Kortantamer, *Bahri Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993, s. 26, 44, 49, 128, 162; P. M. Holt, "The Sultanate of Lâçin (696-8/1296-9)", *BSOAS*, XXXVI (1973), s. 521-532; a.mlf., "Lâçin", *El²* (İng.), V, 594-595.

ASRİ ÇUBUKÇU

LÂDİK BEYLİĞİ

(bk. İNANÇOĞULLARI).

LÂDİKLİ MEHMED ÇELEBİ

(bk. MEHMED ÇELEBİ, Lâdikli).

LADY MONTAGU, Mary Wortley

(bk. MONTAGU, Lady Mary Wortley).

LÂEDRÎ

(لأدرى)

Kime ait olduğu bilinmeyen nazım parçalarının altına "yazanı belli değil" anlamında konulan ibare.

Toplum hâfızasında yer almış özlü sözler gibi (kelâmıkıbar, atasözü, vecize vb.) bazı nazım parçaları da asırlar boyunca halk arasında yaşar. Özellikle töreye ve değer yargılarına uygun düşen bu tür mısra ve beyitler dilden dile dolaşırken atasözleri gibi yaygınlaşıp topluma mal olduğu vakit Arapça "(söyleyeni) bilmiyorum" anlamına gelen lâedrî diye nitele-nir. Metinlerde lâedrî yerine sadece lâ yazılması yaygın olup bazan meçhul diye kaydedildiği de görülmektedir. Bununla anlam benzerliği taşıyan anonim kelimesinin halk edebiyatında söyleyeni bilinmeyen ve çok defa ortak olan ürünler için kullanılmasına karşılık lâedrî, şairi unutulmuş veya nakledenin hatırlayamadığı şiir parçaları hakkında kullanılmıştır. Bazan şairi bilinen mısraların küçük değişikliklerle lâedrî olarak kaydedildiği de olmuştur.

Bu tür mısra ve beyitler içinde atasözleri gibi akılda kalıcı nitelikte olanlar çoğunluktadır. Bunlar bazan bir atasözünü konu aldığı gibi (Söylemekten söz uzar artar emek / Söyleyenden dinleyen ârif gerek), bazan da kendileri atasözü değeri kazanabilir (Buna kim âlem-i imkân derler / Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz). Birtakım dinî esasların nazmen söylendiği beyitler de zaman içerisinde bu vasfı kazanabilir (Ey azîzim kıl şükür mâlın harîsi olma pek / Rızkına Allah kefilidir etme aslâ anda şek) hak, adalet, dürüstlük vb. erdemlerin konu edildiği hikemî-didaktik beyitler, doğruluğu herkes tarafından kabul edilmiş davranış biçimleriyle kişi, toplum ve kurumları eleştiren fikirlerin yer aldığı çeşitli nazım parçaları da aynı niteliğe sahip olabilir. Nitekim bazı beyit ve mısralar, aslında bir manzumede yer aldıkları halde ihtiva ettikleri fikir yahut ifade güzelliği sebebiyle ön plana çıkararak bütünden ayrılmakta ve manzumenin diğer beyitlerinin, dolayısıyla şairin unutulmasına yol açmaktadır.

Toplumsal takdirini kazanmış bir beyit yahut mısraın muhtevası kadar söyleniş biçimi de onun hâfızalara nakşedilmesine vesile olmuştur. İster tasavvufâne (Aman lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir / Anın-çün dervişin zikri "aman"dır yâ Resûlallah),

ister şühâne (Gülü târife ne hâcet ne çiçektir biliriz), isterse rindâne (Kanâat eylemektir çâre aza) olsun pek çok mısra ve beyit asırlar boyunca lâedrî imzasıyla anılmıştır. Ancak bu tür beyitler içinde insanların sık sık tekrarlayarak rahatlayabilecekleri, âdetâ dertlerini paylaşılabilecekleri, geçmişte kendilerine bir örnek görüp teselli bulabilecekleri felekten şikâyet edenler önemli bir yer tutar. Bu durumda kişileri ilgilendiren husus beyitlerin şairleri değil o şairlerin ifadelerindeki tecrübedir.

Söylendiği günden itibaren lâedrî olarak anılan beyit ve mısralar da vardır. Bazı siyasî endişeler, insanlar arasındaki ilişkiler, hiciv, müstehcenlik vb. sebepler bu tür şiirlerin sayısını arttırmıştır. Beyit ve mısralar yanında manzumelerde de ortaya çıkan bu belirsizlik aslında şairin kendini emniyete alma düşüncesiyle ilgilidir. Böylece şair başına gelebilecek musibetlerden emin olmak için bilinmezliği tercih eder ve yazdığı şiire bizzat kendisi lâ edrî imzasını koyar. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Şehzade Mustafa'yı öldürtmesi dolayısıyla söylenen mahlassız mersiyelerle (Mehmed Çavuşoğlu, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *TED*, XII [1982], s. 641-686), bu hadiseden dolayı Vezîriâzam Rüstem Paşa'ya kızan şairin, onun saraya da-mat seçildiği zaman cüzzamlı olmadığının anlaşılmasına elbisesinde bulunan bir bitin vesile olduğunu telmih yoluyla söylediği, "Olıcak bir kişinin bahtı kavî tâlî yâr / Kehlesi dahi mahallinde anın işe yarar" ve "Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede / Nerde kaldı gayriye himmet ede" gibi beyitler yahut müstehcen ifadeler ihtiva eden nazım parçaları bunlardandır.

Bu tabirin ilk defa kimin tarafından ve ne zaman kullanıldığı bilinmemekle birlikte yakın dönemlere ait bazı antoloji ve müntehabat mecmualarında "lâ edrî" yahut "lâ" şeklinin kullanıldığı görülür. Bu mecmuaların alfabetik veya kronolojik tasnife tâbi tutulanlarında normal sıralamanın ardından müellifi bilinmeyen beyitlere yer verilmiştir (meselâ bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Müntehabât-ı Mesâri' ve Ebyât*, İstanbul 1328; Recâizâde Ahmed Cevdet, *Nevâdirü'l-âsâr fî mütâlaati'l-eş-âr*, İstanbul, ts.; Rıza Akdemir, *Güldeste*, Ankara 1990). Ancak bu tür beyitler için ayrı bir bölüm açan eserler de vardır (meselâ bk. Vasfi Mâhir Kocatürk, *Divan Şiirinde Meşhur Beyitler*, Ankara 1963, s. 81-93; İ. Hilmi Soykut, *Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısralar*, İstanbul 1966, s. 1019-1150; Ömer